

Munich Personal RePEc Archive

**Some ethical problems in the application
of the Law on the development of
academic staff in the Republic of
Bulgaria**

,

(New Bulgarian University - Sofia)

2013

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/113401/>
MPRA Paper No. 113401, posted 17 Jun 2022 15:51 UTC

НЯКОИ ЕТИЧНИ ПРОБЛЕМИ ПРИ ПРИЛАГАНЕТО НА ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕТО НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

доц. д-р Ивайло Стайков*
Нов български университет

I. Въведение.

Законът за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) е обнародван в брой 38 от 21.05.2010 г. на „Държавен вестник”. След приемането му законът претърпя няколко изменения. Правната уредба на обществените отношения, свързани с научните степени и академичните длъжности в Република България, е доразвита и детайлизирана и в приетия от Министерския съвет Правилник за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ППЗРАСРБ)¹. За осмислянето на проблемите, свързани с практическото прилагане на закона от голямо значение е и решение № 11 на Конституционния съд от 5 октомври 2010 г. по конституционно дело № 13 от 2010 г. (обн., ДВ, бр. 81 от 15 октомври 2010 г.), с което бяха обявени за противоконституционни редица разпоредби на ЗРАСРБ².

Законът е действащо обективно право вече повече от три години³. При прилагането му се констатираха множество практически проблеми.

---

* преподавател по трудово и осигурително право

¹ Този подзаконов нормативен акт е приет с чл. 1 от ПМС № 202 от 10 септември 2010 г. за приемане на нормативни актове по прилагането на Закона за развитието на академичния състав в Република България (обн., ДВ, бр. 75 от 24.09.2010 г.), въз основа на законовата делегация по § 9, ал. 2 от ПЗР на ЗРАСРБ и в съответствие с изискванията на чл. 6, т. 1 и чл. 7, ал. 1 ЗНА. Министерският съвет не спази двумесечния срок, в който съгласно § 9, ал. 2, изр. първо ПЗР на ЗРАСРБ трябваше да приеме подзаконовия нормативен акт. По отношение на някои разпоредби от правилника може с основание да се постави въпросът за тяхното противоречие със закона.

² Конституционното дело е образувано на 2 юни 2010 г. по искане на 52-ма народни представители от 41-то Народно събрание във връзка с чл. 150, ал. 1 от Конституцията за установяване на противоконституционност на много разпоредби от приетия ЗРАСРБ. С определение от 15 юни 2010 г. Конституционният съд допусна за разглеждане по същество направеното искане и конституира много заинтересовани страни, които впоследствие представиха становища. Решението е подписано с особени мнения и становища по различни точки от диспозитива му от няколко конституционни съдии.

³ Научен анализ и критика на някои аспекти на закона вж. **Стайков, Ив.** Трудовоправни аспекти на Закона за развитието на академичния състав в Република България. – В: Съвременното право – проблеми и тенденции. Сборник с научни доклади от Националната научно-практическа конференция по случай двадесетгодишнината на сп. „Съременно право”, 19 октомври 2010 г., гр. София. Съст. Кр. Средкова. С.: Сиби, 2011, с. 347-367; **от него:** Относно заемането на академичната длъжност „асистент” по действащото законодателство. – В: Световната криза и България – правни аспекти. Сборник с научни доклади от Национална научна конференция, гр. София, 6 декември 2010 г. Авт. колектив. С.: УИ „Стопанство”, 2011, с. 70-80; **Мингов, Ем.** Особенности на трудовите правоотношения при заемане на академични длъжности. – сп. Норма, бр. 1, 2013, с. 5-26.

Вече има образувани съдебни дела за оспорване на актове на органите на висшите училища по ЗРАСРБ, като някои от тях са вече приключили⁴.

Предмет на научно изследване в следващите редове са някои етични аспекти при прилагането на закона, като акцентът е поставен върху дейността и приемането на решенията на научното жури при провеждане на конкурси, както и относно придобиването на образователната и научна степен „доктор”. Целта е да се поставят някои дискуссионни въпроси, чието нормативно разрешение да се постигне при едно бъдещо изменение на закона⁵.

II. Етични проблеми във връзка с дейността и приемането на решенията от научното жури.

1. Съгласно чл. 4, ал. 6 ЗРАСРБ решенията на научното жури се приемат с явно гласуване и с обикновено мнозинство. Напълно идентична като редакция (с изключение на това, че в законната разпоредба е изпуснат един предлог „с”) е и разпоредбата на чл. 2, ал.7 ППЗРАСРБ. И двете разпоредби систематически са включени в главата „Общи положения” на съответния нормативен акт и правно-логически въвеждат два основни принципа по отношение дейността (процедурата) на научното жури. Те са приложими за всяко научно жури и при всяка процедура по закона.

Гласуването трябва да бъде явно, за разлика от отмененото законодателство, при което десетилетия наред се гласуваше тайно. Това правило не създава правно-етични проблеми относно неговото съдържание и приложение. Явното гласуване се приема като по-демократична и етично издържана форма на изразяване на лично мнение. Но до известна степен то губи практически смисъл поради това, че всички рецензии и становища на членовете на научното жури трябва да бъдат публикувани на интернет страницата на висшето училище или научна организация. Рецензиите и становищата трябва задължително да завършват с положителна или отрицателна оценка (заключение). Щом вече рецензиите и становищата са публикувани на интернет страницата на висшето училище или научна организация и са станали публично достояние, то тогава гласуването от членовете на журито става излишно. Членовете на журито вече са дали своята оценка, т.е. своя глас – положителна оценка означава глас „за”, а отрицателна оценка – глас „против”. Още по излишно е гласуването да бъде явно, защото изискването за публикуване на рецензиите и становищата в интернет гарантира публичността на процедурата.

Може да се зададе въпросът при вече дадена и публикувана в интернет оценка, може ли при гласуването член на научното жури да

---

⁴ Анализът на създадената до момента съдебна практика по прилагането на ЗРАСРБ заслужава внимание и ще бъде предмет на отделно научно изследване.

⁵ Научното изследване е съобразено с действащото законодателство към 26 октомври 2013 г.

промени тази своя оценка? Теоретично това е напълно възможно, но при тази ситуация има етичен проблем. Какви са мотивите на този член на научното жури да промени своята оценка за качествата на кандидата? Въпросът е еднакво значим, както при положителна рецензия (становище) и отрицателен глас при гласуването, така и обратното. И ако при защитата на дисертационните трудове, която е публична процедура, може да се намери разумно обяснение (публикувана в интернет рецензия с положителна оценка, но дисертантът не съумее да се „защити” успешно на публичната защита), то при процедурите за заемане на академични длъжности такова обяснение няма. Ако има мотиви за промяна на оценката, логично е да се приеме, че те са в разрез с изискванията на правото и морала.

2. Друг етичен проблем при гласуването на научното жури е въведеното обикновено мнозинство. То означава повече от половината от членовете на научното жури, като се има предвид и императивната разпоредба на чл. 4, ал. 7 ЗРАСРБ, че не могат да се провеждат заседания на журито в намален състав. Въпреки яснотата на разпоредбата относно мнозинството при приемане на решения на научното жури, законът изрично е посочил необходимото мнозинство при някои процедури. За успешно защитена се смята дисертация за образователна и научна степен „доктор”, получила на защитата най-малко три положителни оценки (обикновено мнозинство при петчленно научно жури) – чл. 11, ал. 2 ЗРАСРБ. Разпоредбата в правилника за прилагане на закона (чл. 33, ал. 3) е с различна редакция – „получил три или повече положителни оценки”, но съдържанието е напълно идентично. При процедура за „доктор на науките” за защитена се смята дисертация, получила на защитата най-малко четири положителни оценки (също обикновено мнозинство при седемчленно научно жури) – чл. 13, ал. 3 ЗРАСРБ). При заемането на академичните длъжности няма подобни разпоредби, но принципът за приемане на решенията от научното жури с обикновено мнозинство важи на общо основание.

Етичният проблем може да се дефинира по следния начин. При защита на дисертация за образователна и научна степен „доктор” има две отрицателни рецензии и три положителни становища. При явното гласуване на публичната защита има два гласа „против” на рецензентите и три гласа „за” на членовете със становища. По закон тази дисертация се смята за успешно защитена. Всеки, който се занимава с наука и с преподавателска дейност ще си зададе логичния въпрос дали това е нормално и разбираемо? Комбинациите между оценките в рецензиите и становищата, както и при гласовете, могат да бъдат различни, но крайният резултат е идентичен. Достатъчни са три положителни оценки и три гласа „за”, за да се смята за успешна защитата на дисертацията. Същото положение е и при придобиване на научната степен „доктор на науките”,

както и при заемане на академичните длъжности (при повече комбинации поради седемчленния състав на научното жури).

Законът не прави разлика между рецензия и становище и това е една от големите му слабости. Няма легална дефиниция за „рецензия” и за „становище”. И двете следва да са в писмена форма, въпреки че изрично законът не посочва това. Това правило се извежда от изискването за публикуването им в интернет, а се публикува нещо, което е в писмена форма. Законът и правилникът използват глагола „изготвят” и при по-смело тълкуване може да се приеме, че законът е спазен, ако в интернет се публикува аудио или видео запис на член на научно жури, в което той устно излага своята рецензия или становище и дава съответната оценка. Практиката започна да създава критерии и показатели за това какво е рецензия и какво е становище (напр. обем страници, задълбоченост на оценъчния анализ и други), които обаче са крайно неубедителни. По своето съдържателно естество няма никаква разлика между рецензия и становище. По традиция се приема, че рецензията е „по-важна” и носи по-голяма „тежест” от становището. Всяка оценка (положителна или отрицателна) и всеки глас на член на научното жури имат еднаква тежест. Всички членове на журито са напълно равноправни, независимо от това дали са доценти или професори и дали пишат рецензии или становища. Важно е да се посочи, че и трудът при изготвяне на рецензия или становище трябва да бъде един и същ, щом законът не прави разлика между тях от съдържателна гледна точка и следователно в противоречие с морала трябва да се приемат и разликите в заплащането на рецензия и становище, както и това дали са написани от професор или доцент, които са въведени от висшите училища и научните организации. Практически казаното означава, че за да се стане доктор, доктор на науките, респ. доцент или професор на кандидата му трябва три, респ. четири положителни оценки и съответните гласове „за”. Така на практика се елиминира нормативно установения състав на научните журита и обстоятелството, че има отрицателни рецензии и/или становища по никакъв начин не е препятствие за придобиването на научна степен или заемането на академична длъжност.

Крайният извод е, че при процедура по ЗРАСРБ при наличието на отрицателна рецензия или становище, които при това са публични, като че ли е неетично кандидатът да придобие съответната научна степен или да заеме академична длъжност, само защото има мнозинство от гласовете на членовете на научното жури. Това е причината при вече проведени процедури по новия закон на практика да няма отрицателни рецензии или становища или отрицателната оценка да бъде „завоалирана” (особено при конкурсите за доцент или професор), като се посочва по-добрия кандидат (този, който се предлага да бъде избран).

III. Етични проблеми относно придобиването на образователна и научна степен „доктор”.

Етичните проблеми във връзка с процедурата за придобиването на образователна и научна степен „доктор” (освен вече посочените в предходните редове) са свързани със състава на научното жури.

1. Съгласно чл. 9 ЗРАСРБ научното жури включва пет хабилитирани лица, като най-малко трима са външни за висшето училище или научната организация. Най-малко един от членовете на журито трябва да е професор. Тази законова разпоредба е доразвита в чл. 31 ППЗРАСРБ. На практика правилникът въвежда две нови допълнителни правила относно конституирането на научното жури.

Първото правило въвежда задължителното изискване научният ръководител на докторанта да бъде член на научното жури, ако е хабилитирано лице. На първо място е необходимо да се посочи, че с новия закон за първи път в историята на българската наука (в частност при израстването на научните кадри) се въведе възможността научният ръководител на докторанта, освен хабилитирано лице (доцент или професор), да може да бъде и лице, притежаващо научната степен „доктор”. Поради това в разпоредбата, която урежда състава на научното жури, е заложено допълнителното условие „ако е хабилитирано лице”, защото научният ръководител може и да не е такъв. Това нововъведение като принципно положение следва да се оцени като положително. Но правилото за участието на научния ръководител като член на научното жури повдига няколко същностни правно-етични проблема.

2. На първо място се създава неравнопоставеност между отделните научни ръководители, а оттам и на докторантите им. Ще има научни ръководители, които ще бъдат членове на научното жури за защита на дисертацията, и такива, които нямат право да бъдат членове, в зависимост от това дали научният ръководител е хабилитирано лице или не е. От една страна законът предоставя възможност „доктор” да бъде научен ръководител на докторант, но той не може да бъде член на научното жури, за разлика от този научен ръководител, който е хабилитиран. Едновременно се дава преимущество и се признават „доказаните научни постижения или практически опит” (вж. чл. 9, ал. 3, изр. трето, *in fine* ППЗРАСРБ) на научния ръководител-доктор, като в същото време се принижават научните му качества, щом законът приема, че той не може да бъде член на научното жури (т.е. да изготви рецензия или становище). Вярно е, че принципното положение, което винаги се е отстоявало в историята на българската наука е, че за членове на научното жури (в миналото – на научните съвети и научните комисии) се назначават (избират) хабилитирани лица (вж. чл. 4, ал. 3 ЗРАСРБ). Но практическият резултат от прилагането на правната норма е създаване на едно неравноправно третиране (дискриминация) на едни научни ръководители

на докторанти спрямо други научни ръководители. Това неравно третиране се разпростира и върху самите докторанти, защото едните ще има като член на научното си жури научния си ръководител, а други докторанти нямат да имат тази възможност. А както ще стане въпрос по-долу в текста, първите винаги ще имат поне една гарантирана положителна оценка (един глас "за"), а вторите по дефиниция нямат тази възможност. Етичният проблем е налице и той не е маловажен, поради това че всяка форма на неравно третиране е етично и правно укорима, особено когато е въведена със закон.

3. Вторият правно-етичен проблем се свежда до следното. Разпоредбата на чл. 31, ал. 1, изр. последно ППЗРАСРБ е императивна правна норма – „научният ръководител е член на журито, ако е хабилитирано лице”. Това следва от граматическото и логическото тълкуване на разпоредбата. Хабилитираният научен ръководител е задължен да бъде член на научното жури на своя докторант. По отношение на всяко друго научно жури по закона подобно правно задължение не съществува. Научното жури се определя със заповед на ректора на висшето училище, съответно ръководителя на научната организация, като съставът му се предлага от първичното звено и се утвърждава от факултетния, съответно научния съвет (чл. 4, ал. 1 и 2 ЗРАСРБ). Но логично е, когато се предлага, утвърждава и определя едно хабилитирано лице за член на научното жури да се поиска неговото съгласие. Нормативната уредба не съдържа и е крайно нелогично да съдържа правно задължение някой да участва в научно жури. Такова задължение е въведено единствено за научния ръководител на докторанта. В конкретното научно жури той ще бъде единственият член, който ще участва по задължение. Явно законодателят е презюмирал желанието на научния ръководител да бъде член на научното жури на своя докторант и е довел до крайност това положение, като императивно е въвел неговото участие в научното жури. Но тази презумпция не намира опора в житейските разбирания и нещо повече – презюмира се заинтересоваността на научния ръководител от успешната защита на дисертационния труд, т.е. със задължителното участие на научния ръководител като член на научното жури се презюмира поне една положителна оценка при гласуването. А това вече е неетично, но е въведено като императивно правно изискване. При условие, че научният ръководител откаже да бъде член на научното жури (мотивът за това ще бъде преди всичко етичен) и не бъде определен за такъв, то тогава ще се стигне до незаконен състав на научното жури, поради противоречие с императивна правна норма. Ще е налице особено съществено процедурно нарушение, когато ще опорочи в цялост процедурата за придобиване на образователната и научна степен „доктор”.

Този правно-етичен казус има и друго измерение. Отново има неравнопоставеност между отделните хабилитирани лица, които могат да бъдат членове на научно жури. За една категория хабилитирани лица – научните ръководители на докторантите се въвежда участие по право, а другите трябва да бъдат избирани от първичното звено. Такова предимство по право също няма правно-етично оправдание.

4. Така се стига и до основния етичен проблем с участието на научния ръководител на докторанта като член на научното му жури при защитата на дисертационния труд. Този проблем се свежда до изискването за безпристност на всеки член на научно жури при даване на оценка за качествата и научните постижения на кандидата. Законът въведе задължително участие на научния ръководител като член на научното жури. Така при петчленно научно жури докторантът ще има изначално една положителна оценка (глас „за“). Това трябва да се предполага предвид на отношенията между научен ръководител и докторант, които съществуват (и е нормално да съществуват) в процеса на разработването на дисертационния труд. Напълно мислимо е научният ръководител да даде и отрицателна оценка (рецензия или становище), но тогава етичният проблем придобива особено големи измерения. Нали преди това във времето той е изготвял съвместно с докторанта индивидуалния му учебен план (чл. 15, ал. 2 ППЗРАСРБ), участвал е в комисията, провеждаща изпитите на докторанта (чл. 16 ППЗРАСРБ), давал е писмено мнение за работата на докторанта при атестирането му (чл. 17, ал. 3 ППЗРАСРБ), дал е положителна оценка на готовността на докторанта за защита на дисертационния труд и е предложил откриване на процедура за предварително обсъждане (чл. 28, ал. 1 ППЗРАСРБ). Защо впоследствие дава отрицателна рецензия или становище и при публичната защита гласува „против“? Посочените по-горе дейности на научния ръководител са по-скоро аргумент за това че винаги (по дефиниция) научният ръководител ще даде положителна оценка на дисертационния труд като член на научното жури. Научният ръководител има пряк личен интерес неговият докторант да защити успешно дисертационния си труд.

При това положение от петчленно научно жури всеки докторант стартира публичната си защита с една гарантирана положителна оценка и при гласуването с един глас „за“. Така на практика научното жури от петчленно става четиричленно. Има разминаване и между идеята за външно оценяване на научните качества на дисертацията и въведеното от нормативния акт изискване. Задължително трябва да бъде участието на научния ръководител в публичната защита и изказване на мнение за качествата на докторанта и на научния му труд (каквато е била десетилетната практика, но без изрично правно задължение за това). Най-малкото нормите на морала изискват това. Но задължително участие на научния ръководител като член на научното жури е правно-етичен

проблем, защото по дефиниция научният ръководител не може да бъде безпристрастен и обективен в своята оценка.

Правният извод е, че въведеното изискване на задължително участие на научния ръководител на докторанта като член на научното му жури, следва да бъде отменено чрез съответна законодателна промяна. Още повече, че правилото се съдържа в подзаконовия нормативен акт по прилагането на закона и при внимателно тълкуване може да се изведе противоречие между това правило (разпоредбата на чл. 31, ал. 1, изр. последно ППЗРАСРБ) и разпоредбата на чл. 4, ал. 4 във връзка с § 1, т. 3, 4 и 5 от ДР на закона относно изискванията за членове на научните журита.

5. И накрая във връзка с придобиването на образователната и научна степен „доктор“ следва да се посочи още един проблем, който е преди всичко правен. Съгласно чл. 31, ал. 2 ППЗРАСРБ за председател на научното жури при тази процедура се определя вътрешен член – лице, заемащо академична длъжност от състава на висшето училище или научната организация, провеждаща защитата. Нормативният акт императивно определя от коя квота (на вътрешните или на външните членове) трябва да бъде председателя на журито. Съгласно чл. 9, изр. първо ЗРАСРБ научното жури за защита на дисертационен труд е в състав от пет лица, като най-малко трима са външни за висшето училище или научната организация. Следователно при трима външни членове изборът на председател на научното жури трябва да се проведе измежду другите двама членове. Но законът казва „най-малко трима са външни“ и при четирима външни членове на практика няма избор, защото председател на научното жури ще бъде единствения вътрешен член. А ако и петимата членове на научното жури са външни за висшето училище (научна организация) лица, която хипотеза е напълно допустима от закона и практически възможна, то тогава разпоредбата на ППЗРАСРБ става неприложима и се стига до казус, който няма никакво правно разрешение. Но тази крайна хипотеза е не толкова съществена (освен, че е ярко доказателство за правно-техническото несъвършенство на подзаконовия нормативен акт), отколкото един друг правен проблем.

Функциите и правомощията на председателя на всяко научно жури са номинални – преди всичко административни. Но най-същественният проблем е, че разпоредбата на чл. 31, ал. 2 ППЗРАСРБ е в пряко противоречие с разпоредбата на чл. 2, ал. 6 от същия нормативен акт, съгласно която на своето първо заседание научното жури по ал. 1 (т.е. и това, което оценява дисертационните трудове за придобиване на научни степени) избира един от членовете си за председател. Няма изрично посочване от коя квота – на вътрешните или на външните членове ще е председателя на научното жури, а се провежда избор от членовете на журито, кой от тях ще е председателя му. Подобно противоречие между две разпоредби от един и същи по юридически ранг нормативен акт е

недопустимо от гледна точка на правната техника и на правилата на нормотворчеството. Логическият въпрос е коя от двете разпоредби на правилника следва да се прилага, щом между тях има явно противоречие в правното правило? Отговорът се съдържа в разпоредбата на чл. 4, ал. 5 от закона, чието съдържание е идентично с това на разпоредбата на чл. 2, ал. 6 ППЗРАСРБ. Приложима е разпоредбата на закона, съгласно която председателят се избира от членовете на научното жури на първото заседание, а не разпоредбата на чл. 31, ал. 2 ППЗРАСРБ. При противоречие между разпоредба на закон и разпоредба на подзаконов нормативен акт следва да се прилага разпоредбата от по-високия по степен и юридически ранг нормативен акт, т.е. разпоредбата на закона. С приемането на чл. 31, ал. 2 ППЗРАСРБ Министерският съвет е превишил пределите на законната делегация и недопустимо е доразвил правната уредба по разглеждания въпрос.

Следователно и при научното жури при защита на дисертация за придобиване на образователна и научна степен „доктор” председателят на журито следва да се избира измежду членовете му на първото заседание. За председател може да бъде избран, както вътрешен, така и външен член на научното жури. При неспазване на това положение (т.е. прилагане на законната разпоредба, а не разпоредбата на правилника) ще се стигне до съществено процедурно нарушение, което ще опорочи цялата процедура за придобиване на образователна и научна степен „доктор”.

IV. Правни изводи и препоръки.

Поставените етични проблеми относно дейността и състава на научното жури при конкурсите за заемане на академични длъжности и относно придобиването на образователна и научна степен „доктор” са пример за незадоволителното качество на нормативната уредба на този вид обществени отношения. Някои етични проблеми са и правни, като така се създава обективна възможност за възникване на правни спорове в хода на съответните процедури. Недопустимо е в процеса на нормотворчеството да се допуска противоречие между законови и подзаконови правни норми. Факт е, че в процеса на правоприлагане академичните ръководства и участниците в процедурите срещат немалко затруднения. Образованите административни дела за оспорване на актове на органи на висшите училища при прилагането на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и съответните вътрешни правилници на висшите училища също са доказателство за практическите проблеми, които създава действащата правна уредба. Очевидна е нуждата от сериозна законодателна промяна в нея и постигане на съгласуваност между отделните нормативни актове. В основата на бъдещите изменения на правната уредба следва да бъде една обстойна и задълбочена дискусия за философията, целите и перспективите относно развитието на тези специфични обществени отношения.